

INTRE VENEȚIA ȘI BĂRLAD

IONEL HOZOC

Istoria este făcută de oameni și faptele lor. Prin această strictă și permanentă interdependență s-au stabilit înșiși statutele de formare și organizare socială într-o continuă mișcare și evoluție. Pentru a o putea însă defini trebuie să facem apel la acele izvoare care se adresează posibilităților de cunoaștere cum ar fi: documentele, cronicile, manuscrisele, hărțile, corespondența de epocă și nu în mică măsură însemnările de călătorie.

„La noi — spune N. Iorga — din a doua jumătate a secolului al XIII-lea Țara Românească însemna tot pământul locuit de români asupra căruia nu s-a întins vreo stăpânire străină“.

Însemnări de călătorie despre noi aflăm însă numai puține la început, odată cu secolul al XIV-lea. Putem cita astfel pe geograful Ibn Battuta care trece între 1330—1331 și prin Dobrogea, iar după o jumătate de veac pelerinii Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt (1385) se îndreaptă spre locurile sfinte făcând unele însemnări despre drumul parcurs. De asemeni fostul cruciat Schiltberger străbate meleagurile noastre la 1396 și ulterior, după 20 de ani de prizonierat în Turcia, ajunge la Brăila și Iași pe care-l numește Aspaseri.

La 1421 vine în Moldova Guillebert de Lannoy în calitate de sol al regelui de Burgundia și al Angliei, și vrând să meargă la Cetatea Albă trece prin Suceava făcând bune descrieri asupra acestui drum și a peripețiilor sale. Dacă ar fi urmat drumul spre sud sau sud-vest scrie N. Iorga ar fi întâlnit „Dorohoiul, popas de negustori, Botoșanii care erau numai un sat al urmașilor lui Botăș, Iașii, iar mai jos Bîrladul, unde era vama pentru Muntenia, ceea ce nu înseamnă că era hotarul acolo, el putea fi mai încolo. Tecuciul însuși la începutul secolului al XV-lea. Restul era teren de graniță încă neocupat, neconsolidat și nici mănăstiri în partea aceasta nu existau“.

Nu trebuie neglijat faptul că țărmul Dobrogei și gurile Dunării figurau în portulanul lui Marine Sando datând din 1320 și că vase italiene fuseseră semnalate pe fluviu încă din 1300 și chiar mai înainte, la 1281. Confirmarea scrisă despre navigația prin părțile noastre a străinilor ne parvine și la 1445 când cronicile burgunde relatează despre expediția pe mare și Dunăre, până la vărsarea Jiului, a lui Walerand de Wavrin ce avea drept scop să caute rămășițele armatei creștine învinse de turci la Varna. La această dată deci **italienii** cunoșteau așezarea pământurilor riverane fluviului și implicit ale Țărilor românești.

Dar în afara acestora, pe la noi treceau negustori germani, italieni, turci, armeni, greci, etc. formând astfel marele drum comercial spre partea de sus a Moldovei, despre care vor scrie mulți călători, și care pornind de la Galați urca prin Bârlad, devenit cu timpul un cunoscut centru neguțătoresc, și Vaslui către Iași. Despre legăturile comerciale

găsim referințe în cuprinsul diverselor acte din afara hotarelor noastre și în special al registrelor notariale italiene cum este cel al notarului genevez Gabriele de Predono din Pera la 1281 și altul din 1361 aparținând lui Antonio de Podenzolo (tot genovez) din care reiese că exista o remarcabilă activitate de negustorie la Dunărea de jos.

Nu putem în nici un caz stabili atmosfera și principiile fundamentale ale prezenței noastre naționale în cadrul pământului românesc fără a ține seama de argumentele istorice și cele lingvistice printre care amintim de umanistul litalian Poggio Bracciolini care se referă în lucrarea sa **Discerptationes convivales** din 1451 la continuitatea elementului romanic în Dacia și latinitatea limbii române, fapt reconfirmat doi ani mai târziu de istoricul italian Flavio Bonde.

Alte izvoare de cunoaștere a meleagurilor noastre începând chiar cu secolul al XIII-lea, așa precum s-a dovedit din cercetările de arhivă au fost acelea ale actelor oficiale și corespondenței referitoare la desfășurarea legăturilor și influențelor religioase, acestea din urmă cauzate mai cu seamă în efortul de **stăvilire a pericolului turcesc** și în al doilea rând prin **stăruința de infiltrare a catolicismului**. Cităm spre exemplu menționarea despre români în apropierea Mării Negre și a Dunării făcută într-o scrisoare din 15 martie 1245 de către papa Ionocentiu al IV-lea și aceea a lui Ioan al XXII-lea din 1327 care îl laudă pe „nobilul bărbat Basarab voievodul transalpin“ pentru grija în stărpirea necredincioșilor, rugându-l să-i primească pe călugării ce-i trimete spre a face cercetări pe la noi. De altfel acestor călugări misionari li s-au acordat încă din veacul al XIV-lea (și chiar mai înainte) dreptul de a construi capele, biserici, mănăstiri, case, să li se numească episcopi etc. /

Într-o măsură apreciabilă privind primejdia Porții erau antrenate și alte state europene **și nu în mică măsură republicile italiene** care aveau legături politico-economice prin aceste părți bogate în resurse naturale și diverse produse, fiind totodată așezate la răscrucea căilor de comunicație, fapt confirmat de cuprinsul unui document din 1416 prin care Senatul Venețian își autoriza ambasadorul-Delfino Venezie-ca în caz de nereușită privind încheierea păcii cu Sultanul, să trimită agenți secreți la români.

Tările românești apar în acele vremi sub denumirile de Vlachia, Volochia, Vlahia Transilvaniana fiind uneori mai precis limitate prin: **Vlachia granda și Vlachia picola** așa cum apar în hărțile de epocă (XIV, XV), **Țara Vlahilor** (Alaaslak) este pomenită în 1321 de geograful și istoricul arab Abulfeda iar la 1426 găsim în „Carta Marină“ a lui Battista Becharius trecută **Vellachia** la nordul Dunării.

Faptul că amplasarea spațiului dintre Marea Neagră, Dunăre și nord de Carpați era cunoscut se dovedește și din diversele reprezentări geografice ale vremii. Indicăm spre exemplificare 1 planisfera executată la 1309 de Giovanni da Carignane, hărțile din 1311, 1313 și 1318 ale lui Pietre Vesconte, aceea a lui Angelino Dulcarte (catalan) din 1339 după harta lumii din 1325 a lui Angelino Dulcarte și aceea maritimă a lui Bartholomaeus de Pareto datată 1445, unde conturul Europei apare foarte exact, Dunărea fiind prezentată cu șase guri. Lor li s-a alăturat celebrul **Atlas catalan** din 1375, precum și Codex Latinus Parisinus probabil elaborat la 1396 și transferat în 1688 la Bibliothèque Nationale din capitala Franței din biblioteca Serialului de la Istanbul.

În temeiul acestor câteva informații documentare, repere de referință și elemente comparative vom încerca să prezentăm **Il Mappa-monde di Fra Mauro Camaldelese**, documentul cartografic italian de maximă valoare al secolului al XV-lea în care figurează și Bârladul, sintetizând prin importanța probatoriului toată gama argumentelor ce pledează pentru recunoașterea existenței și legăturilor lui cu mirifica cetate a Veneției.

Datele consemnând prezența materială a Mappamondului di Fra Mauro, reprezentările cosmo-cartografice și cele istorico-sociale, textele incorporate cadrului său alăturat nuanțelor coloristice ce-l evidențiază în contextul ansamblului, le-am putut constata personal la Biblioteca Marciana, unde se află expus.

Mapamondul datorită diametrului său orizontal de 1,96 m și numai de 1,93 m. pe cel vertical are un contur propriu zis puțin eliptic, fiind înscris într-un pătrat cu latura aproximativă de 2,23 m. În cele patru colțuri libere create prin amplasarea planisferei în pătrat, sunt reprezentate elemente geografice, cosmografice și texte referitoare la ele. Mapamondul este executat pe pergament în culori, neavând nici scară și nici vreun semn care să indice direcția sau raza vânturilor, punctele cardinale se pot citi însă pe circumferință.

Din cercetările făcute până acum reiese că Mapamondul a fost realizat într-o preamărire a Ilustrissimei Signorii a Veneției, de călugărul Fra Mauro Camaldelese în anii din urmă ai vieții sale (1448—1459), dar terminat în 1460 după decesul său, deoarece toate informațiile acestea survenise înainte de 20 octombrie 1459, fapt confirmat și de registrul abatelui Maffeo Gherardi care menționa atunci : „copiile Mapamondului și ale desenelor și scrierilor lui Fra Mauro fuseseră depozitate într-o ladă încuiată“.

Este necesară prezicerea că anul 1448 nu reprezintă în mod absolut cert data când Fra Mauro a început să lucreze acest mapamond ci doar momentul genral de când au năceput a se întocmi mapamonduri. Confirmarea celor de mai sus este atestată și faptul că acestui învățat călugăr, regele Alfonse al V-lea îi comandase anterior un alt mapamond ce îi fusese trimis suveranului la începutul lui 1459, dar despre care nu se mai știe nimic. O altă probă referitoare la prezumția că anul 1448 poate fi socotit ca punct de plecare în alcătuirea de planigloburi rezultă și din informația că de atunci au început să apară în registrele mânăstirii cheltuieli pentru procurarea de culori, foiță de aur, etc. Un lucru este sigur, și anume, că Mapamondul aflat la biblioteca Marciana se termină la 1460. Nici semnătura lui Fra Mauro și nici vreo altă mențiune care să indice numele autorului nu s-au găsit pe Mapamond, dar pe dosul pergamentului există următoarea însemnare : „MCCCCLX în ziua de XXVI august s-a terminat această lucrare“. Unii cercetători cred că ea s-ar referi însă la textele inserate în colțurile libere ale pătratului.

Despre Fra Mauro știm că a fost venețian, călugăr al ordinului camaldolez de la mânăstirea San Michele di Murano, iar o medalie contemporană lui, ori puțin mai târzie, îi reproduce efigia având inscripția „Frater Maurus (Sanctis) Michaelis Muranensis de Venetiis ordinis Camaldulensis chosmographus incomparabilis“.

Ținând seama că tot la 1448 apăruse și un alt mapamond, opera binecunoscutului cartograf Andrea Bianco din Veneția, care încă din 1436 executase un **atlas nautic** cu zece hărți în același oraș și că mai apăruse și un alt colaborator al lui Fra Mauro : Francesco da Chorso, se poate deduce asemenea părerii lui Roberto Almagià că la **San Michele di Murano ar fi existat un atelier cartografic** a lui Fra Mauro, sau sub directa lui supraveghere. După toate probabilitățile din acest atelier ar mai fi rezultat și o altă hartă deosebită, foarte asemănătoare Mapamondului, ce se păstrează în Biblioteca Apostolică a Vaticanului.

Până să ajungă în marea bibliotecă venețiană Mapamondul lui Fra Mauro a străbătut în decursul veacurilor o lungă călătorie. La început și-a găsit locul în biserica San Michele la Murano fiind ulterior așezat, până la jumătatea secolului al XVI-lea, într-un mare dulap dintr-o încăpere din apropierea corului, denumită de atunci a „Mapamondului“, iar de aici transportat la 20 decembrie 1655 în biblioteca bisericii, unde rămâne 150 de ani. Abatele mănăstirii San Michele confirmă printr-o însemnare scrisă pe un cartonaș lipit pe pergamentul Mapamondului, din decembrie 1655, data — 1460 — când acesta a fost terminat.

Este redescoperit la 20 august 1790 de bibliotecarul Marcianei, Jacopo Moreli, care-l descrie astfel : „**Fra Mauro Camaldolese. Planisferă desenată și pictată în diverse culori pe pergament, lată de opt picioare și opt uncii, operă faimoasă din secolul al XV-lea așezată deasupra ușii bibliotecii**“. Tot abatele Jacopo Morelli propune mutarea Mapamondului în 1807 la biblioteca Marciana din Veneția din cauza pericoulului confiscării bunurilor culturale ale bibliotecilor mănăstiriști de către puterea napoleoniană. Ajunge aici însă numai în mai-iunie 1811. Așezat în sala Sansovino este mutat după un an împreună cu întreaga bibliotecă la palatul ducal găsindu-și locul în sala Marelui Consiliu, iar apoi transferat împreună cu alte importante piese cartografice în altă sală destinată drept sediu Muzeului de Arheologie.

La 1882 deși Muzeul este separat de Biblioteca Marciana, Mapamondul este lăsat în custodia Muzeului care ulterior, la 1905 refuză a-l restitui bibliotecii deși acesteia i se repartizase un nou sediu.

De abia în 1924 Mapamondul este reintegrat colecțiilor Marcianei împreună cu presupusul bust de piatră contemporan a lui Fra Mauro care fusese distins cu titlul de „**Cosmographus incomparabilis**“.

Ceea ce constituie ciudățenia acestei planisfere este faptul că desenul apare invers, dar scrisul rămâne normal de la stânga spre dreapta. De exemplu, Dunărea curge de la dreapta spre stânga, iar Valachia este plasată în sudul ei. Astfel însăși poziția polilor este inversată.

Mapamondul este foarte bogat în legende explicative care unele sunt destul de lungi, din grafia lor putându-se deduce că ele au fost scrise de cel puțin două mâini, aparținând probabil unor colaboratori ai lui Fra Mauro.

Cercetătoarea Tullia Gasparini Leporace a descoperit că unele legende au fost scrise pe fâșii de pergament care s-au lipit fie pe fondul liber, fie pe cel desenat al Mapamondului, iar uneori chiar peste alte înscrisuri inițiale denotând intenția de corectură a acestora în dorința autorului sau a coordonatorului de a prezenta Ilustrissimei Signorii un document cartografic pe cât de exact, pe atât de complet. Această ope-

rație s-a putut realiza, ori numai continua, chiar după decesul lui Fra Mauro, deoarece după dispariția lui, au fost găsite unele desene și note ce-i aparținuseră.

Considerând cele de mai sus s-a pus întrebarea : De ce la Constantinopol, ce căzuse cu șapte ani înainte de terminarea Mapamondului din 1460, sub stăpânirea otomană stârnind atâta vuiet, faptul nu este menționat în legenda orașului ? S-au emis diverse ipoteze precum aceea că Mapamondul ar fi fost terminat înainte de 1453, ori că nu era terminat nici în 1460, dar printre alte argumente contrarii este și înscrisul găsit pe spetele lui care atestă că, la această ultimă dată (1460) planisfera avea înfățișarea definitivă, lucrările fiind încheiate.

Personal aş înclina să cred că acest eveniment extrem de bine cunoscut tuturor cartografilor din acea vreme nu a fost menționat oarecum intenționat deoarece, Mapamondul fiind închinat celui mai înalt for venețian s-a căutat ca faima Veneției să nu fie știrbită în nici un fel prin amintirea unui fapt de arme dureros pentru republică. Lupta contra Porții trebuia să continue dar, despre căderea marelui imperiu bizantin și victoria Semilunei era necesar să rămână cât mai puține urme.

Ne-am referit în prezentarea de față și la o altă deosebită hartă ce se află în biblioteca Apostolică a Vaticanului cu care Mapamondul are multe asemănări dar și deosebiri, dimensiunile primei fiind mai reduse și în general mai puțin ornamentată. Asemănările constau în faptul că ambele sunt invers orientate, modul de așezare și nomenclatura localităților coincid, iar conținutul a 20 de legende este identic. După părerea unor cercetări, Fra Mauro ar fi folosit această hartă pentru realizarea Mapamondului, sau una asemănătoare, pentru executarea acestuia și pe care a completat-o cu date noi obținute în timp. După o altă opinie marele călugăr cartograf s-ar fi inspirat pentru realizarea Mapamondului din 1460 din două surse : **o hartă foarte frumoasă și veche și un mapamond adus de Marco Polo** din China. Ulterior, când cele scrise în acest renumit călător venețian au fost comparate cu desenele mapamondului camaldez, s-a ajuns la concluzia neîndoielnică cum că Fra Mauro a folosit mapamondul lui Marco Polo cu cele aflate în el.

Roberto Almagià crede că este puțin probabil ca Marco Polo să fi adus hărți, **sau să-și fi notat**, dacă ar fi avut hărți, localitățile vizitate, lucru pe care eu îl socotesc absolut firesc la un călător și observator de talia acestuia. Cercetătorul italian recunoaște însă că în Mapamondul lui Fra Mauro (1460) sunt elemente de proveniență poliană, dar că ele provin din opera scrisă a lui Marco Polo. Admițând acest din urmă punct — ce mi se pare foarte just — consider că trebuie să acceptăm ideea că Fra Mauro culegea și folosea toate resursele de informare vrednice de a fi luate în seamă, pentru a da operei sale capitale forma cea mai nouă, frumoasă, completă și exactă.

Plecând de la această premiză, voi încerca în concluzii să mă refer la unele aspecte legate de posibilitățile de documentare pe care Fra Mauro le-a putut avea la dispoziție pentru menționarea Vlahilor și a ținuturilor în care este cuprins și Bârladul în faimosul său Mapamond.

Cu siguranță că despre meleagurile noastre se știau destule spre a putea figura în contextul continentului european datorită mai cu seamă considerentelor că luptăm pentru stăvilirea expansiunii otomane, iar

apoi fiindcă interesele Sfântului Scaun privind infiltrarea și răspândirea catolicismului la noi erau evidente.

Accestora li se adăugau așa cum am mai arătat relațiile prilejuite de schimburile economice și informațiile diverșilor călători, negustori, militari, agenți diplomatici, misionari, etc. Tuturor celor enumerate li se alătură hărțile și portulanele existente până la acea dată.

Încrucișarea căilor de comunicație, de comerț și diverse alte dominante ale vremii de atunci care se întretaiau între hotarele Moldovei „roditoare și foarte plăcută și bine așezată, bogată în animale și în toate roadele... Vinurile sunt ca în Friul, pășunile perfecte...” așa precum erau mai de mult și le menționează ulterior Matei de Murano, medic venit din Veneția, pe calea Ragusei, la chemarea domnului Ștefan, iar mai târziu amintite în Descrierea anonimă a Moldovei atribuită drept nucleu Chorographiei (Moldovei) lui Reicherstorffer că pământ „frumos, bogat în văi, orașe și sate... Suceava... Iași... Vaslui... apoi târgul Huși Trotuș, Bârlad și Roman, așa cum erau țărâmurile **Vlachiei picolla** a secolelor XIV și XV și cum au evoluat așezările noastre, întâmplările, bucuriile și furtunile din care s-a constituit cadrul social-economic și politic al timpurilor, legăturilor noastre pe multiple planuri cu alte meleaguri străine printre care Veneția ocupă un loc însemnat, justifică pe deplin incontestabila importanță a menționării Bârladului sub denumirea de Bilago în cel mai valoros document cartografic al secolului al XV-lea, Mapamondul lui Fra Mauro.